

The Status and Role of Women in Strengthening the Foundations of the Islamic Family

Jila Mohammadi¹

¹. Level Two of the Women's Seminary. jhilamohammadi1@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received

۱۷/۱۰/۲۰۲۰

Received in revised form

۱۷/۱۱/۲۰۲۰

Accepted

۰۳/۱۲/۲۰۲۰

Available online

۰۹/۱۲/۲۰۲۰

Keywords:

women,
stability,
consolidation,
Islamic family.

ABSTRACT

One of the most fundamental and valuable strategies for sustaining and preserving moral and religious values in society is the reinforcement and consolidation of the family structure. From another perspective, woman—both as a marital and maternal model—occupies a central position within the family. It is the woman who serves as a guide, and her behavior, actions, and even her attitudes cast an influential shadow over her husband and children. The significance of this matter necessitates acquiring knowledge about the impact of women on strengthening the family, the influence of a strong family on the continuity of a healthy society, and the process through which this cycle is shaped; hence, it motivates researchers to examine the issue more deeply. The purpose of this article is to explore the role of women in the Islamic family by drawing upon authentic Islamic perspectives concerning the status and importance of women. Among the most essential factors contributing to family stability are faith in God, economic management within the household, affection and compassion, the establishment of healthy marital relationships, forgiveness and forbearance, avoidance of resentment, avoidance of suspicion, mutual respect, and consultation. This study employs a descriptive and library-based analytical method. The findings indicate that Iranian Muslim women, as relatively successful and stable practical models, have played a significant role in strengthening and fostering affection within the family.

Cite this article: Mohammadi, Jila (۲۰۲۰). The Status and Role of Women in Strengthening the Foundations of the Islamic Family. *Journal of Modern Islamic Studies in the Context of Modernity*, ۱(۱), ۱۳۷-۱۴۷.

 <https://orcid.org/0009-0000-9770-7939>

© The Author(s).

Publisher: Quarterly Journal of Modern Islamic Studies and Modern.

جایگاه و نقش زن در بنیان استحکام خانواده اسلامی

ژیلا محمدی^۱

۱. سطح دو حوزه علمیه خواهران. jhilamohammadi۶۵@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

یکی از اساسی‌ترین و ارزشمندترین راهکارهای پایداری و استمرار ارزشهای اخلاقی و دینی در جامعه تقویت و تحکیم بنیان خانواده است. از سوی دیگر زن به عنوان الگوی همسرانه و مادرانه در خانواده مطرح است. زن است راهبرنده، و عملکرد و حتی نگرش او سایه گستر بر همسر و فرزندان خویش خواهد بود. اهمیت این مسئله سبب می‌شود تحصیل معرفت نسبت به تأثیر زن در استحکام خانواده و تأثیر خانواده در تداوم سلامت اجتماع و فرایند شکل‌گیری این چرخه از ضروریات به حساب آید و محققین را در بررسی آن مصمم کند. هدف از این نوشتار بررسی چگونگی نقش زنان در خانواده اسلامی و اندیشه‌های اصیل اسلامی با بهره‌گیری از جایگاه و اهمیت زن در خانواده اسلامی است، از جمله مهمترین عوامل استحکام خانواده، ایمان به خدا، مدیریت اقتصادی خانواده، مودت و رحمت، ایجاد روابط مطلوب زناشویی، عفو و گذشت، پرهیز از کینه‌توزی، پرهیز از سوءظن، احترام متقابل و مشورت است. روش این مقاله با شیوه توصیفی و تحلیل کتابخانه‌ای نوشته شده است. من دستاوردی که از تحقیق این مقاله گرفتم این است که زنان مسلمان ایرانی به عنوان الگوی عینی نسبتاً موفق و پایدار در استحکام و ایجاد محبت در خانواده نقش بسزایی داشتند.

نوع مقاله:

مقاله تخصصی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۷/۲۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۸/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۹/۱۱

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۹/۱۵

کلیدواژه‌ها:

زنان،

استحکام،

تحکیم،

خانواده اسلامی.

استناد: محمدی، ژیلا (۱۴۰۴). جایگاه و نقش زن در بنیان استحکام خانواده اسلامی. *مطالعات اسلامی نوین در بستر مدرنیته*، ۱ (۱)، ۱۳۷-۱۴۷.

 <https://orcid.org/0009-0000-9770-6939>

© نویسنده‌گان.

ناشر: فصلنامه مطالعات اسلامی نوین در بستر مدرنیته.

مقدمه

ایجاد سکون و آرامش همسران در کنار یکدیگر یکی از اهداف ازدواج است وجود صفا، یک رنگی و صمیمیت در خانواده حلاوت ازدواج موفق در رسیدن به اهداف خود است و نشان می‌دهد که زن و مرد هر دو به مسئولیت خود در برابر یکدیگر عمل کرده‌اند. با توجه به وجود عواطف قوی‌تر در زنان نقش آنها در تأمین بهداشت روانی خانواده برجسته‌تر است. زن می‌تواند روحیه خسته و ناامید همسرش را در برابر مشکلات تغییر دهد و سنگ صبور ناراحتی‌های او باشد. زن مسلمان می‌تواند در خانواده چهار موقعیت نقش داشته باشد و تأثیرگذار باشد؛ نقش دختری، خواهری، همسری، مادری. بنابراین ضروری‌ترین امر برای زنان و برای آرامش بخشی به اعضای خانواده در طول زمان باشد و خانواده با اهمیت به نقش و جایگاه خود در ساختن محیطی آرام و دلپذیر است مرد در طوفان‌های زندگی به آرامش دل و نیرویی که او را حتی جان ببخشد نیازمند است که هر دوی نیازمند به وسیله زن تأمین می‌شود اهمیت توجه به نقش زن در خانواده این است که به سلامت روان اعضای خانواده و در نهایت به سلامت اجتماع کمک می‌کند زن می‌تواند با تربیت نسل متعهد، دین‌دار و موفق به اهداف و کارکردهای ترسیم شده برای یک اجتماع کارآمد کند. بنابراین، ضرورت توجه به جایگاه و نقش زن برای تحقق اهداف کلان خانواده تبیین شود از راه‌های رسیدن به این هدف توجه به وظایف زن به ویژه نقش آرامش دهی او است.

اهمیت این موضوع این است اگرچه عوامل زیاد در بنیان استحکام خانواده تأثیر داشته و خیلی مؤثر بودن در این زمینه، ولی امروز درباره نقش و جایگاه زن در محبت کردن و استحکام خانواده اسلامی مورد توجه نویسندگان و اندیشمندان بوده است. بدین وسیله تمام جوامع سعی بر این دارند برای بهبود بنیان خانواده از مشارکت زنان اقدامات لازم فراهم آورند و موانع را بردارند. در پیشینه موضوع می‌توان به تألیفات محققین از جمله کتاب‌ها و مقالاتی در نقش و جایگاه زنان در بنیان استحکام خانواده اسلامی نگاشته شده اشاره کرده از جمله مقالات خانم اعظم نوری در مورد: عوامل تحکیم و استحکام خانواده، آقای خسرو امیرحسینی در مورد خانواده خوشبخت، مقاله خانم رقیه بهادر: در مورد نقش زن در استحکام خانواده، خانم اعظم خطیبی در مورد بررسی نگرش زنان نسبت به عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده، کتاب آقای حسین انصاریان در مورد اطاعت زن از شوهر و مقاله احمد صافی در مورد خانواده متعادل و نامتعادل و آقای عباسعلی، شاملی در مورد منزلت زن در اندیشه والای امام علی (علیه السلام) اشاره کرد.

هدف از اهداف این تحقیق بررسی نقش و جایگاه زنان در بنیان استحکام خانواده اسلامی است تا مطالب مهمی در این زمینه به مخاطب معرفی شود.

۱- مفهوم شناسی

از نظر لغوی، واژه «خانواده» به معنای خاندان و اهل بیت به کار رفته و ناظر بر مجموعه‌ای از افرادی است که با پیوندهای خونی و نسبی در یک چهارچوب مشترک قرار می‌گیرند. در اصطلاح، خانواده نهادی اجتماعی است که بر پایه ازدواج میان زن و مرد شکل می‌گیرد و سپس با فرایند تولیدمثل گسترش می‌یابد. این نهاد، بنیادین‌ترین بستر برای شکل‌گیری شخصیت انسان و یکی از مؤثرترین عوامل در تکامل اجتماع بشری به شمار می‌آید. از این رو، تعالیم اسلامی برای تأسیس، تقویت و جلوگیری از فروپاشی این واحد حیاتی اجتماعی، رهنمودهای اساسی ارائه کرده‌اند (انصاریان، بی تا، ج ۸، ص ۳۴؛ کلینی، بی تا، ج ۵، ص ۵۲).

تعریف خانواده در طول زمان دستخوش تغییر بوده و نظریه‌پردازان دیدگاه‌های متنوعی در این زمینه ارائه کرده‌اند. برخی، خانواده را گروهی از افراد می‌دانند که از طریق پیوندهای خونی، زناشویی یا فرزندپروری با یکدیگر مرتبط شده و در یک بازه زمانی نامعین

در کنار هم زندگی می‌کنند (میرزابیگی، ۱۳۸۹، ص ۷۸). آنتونی گیدنز نیز خانواده را مجموعه‌ای از افراد معرفی می‌کند که به‌طور مستقیم از طریق روابط خویشاوندی به هم پیوند خورده‌اند و بزرگسالان آن مسئولیت مراقبت و تربیت کودکان را بر عهده دارند. در رویکرد انسان‌شناختی، خانواده نهادی است که روابط عاطفی و روانی میان اعضا را تقویت کرده و همچون سرپناهی عمل می‌کند که در شرایط دشوار، افراد پراکنده را در چارچوب همبستگی و همکاری گرد هم می‌آورد (بهادر، ۱۳۹۹، ص ۱۰۴). افزون بر این، خانواده طبیعی‌ترین واحد تولید مثل و فراگیرترین نهاد اجتماعی است که نیروی انسانی جامعه را تأمین و بازتولید کرده و استمرار حیات اجتماعی را تضمین می‌کند (صافی، ۱۳۹۳، ص ۶۵).

۲- جایگاه خانواده در اسلام

خانواده، نخستین سنگ بنای اجتماع، طبیعی‌ترین نهاد اجتماعی و همزاد انسان شمرده می‌شود. در متون دینی آمده که آفرینش انسان به صورت زوجی از مرد و زن به شکل آمده است، جامعه بشری بدون خانواده برپا نمانده و تشکیل خانواده با وجود تنوع مذهب‌ها و برهنگ‌ها و عرفها و آداب اجتماعی، یک پدیده طبیعی و فطری است. در تعریف خانواده، رابطه زوجیت (مذهبی، قانونی، عرفی) شرط است و این را نه تنها اسلام و ادیان الهی بلکه جامعه‌شناسان، هر گروه همزیست در زیر یک سقف و در یک خانه را نمی‌توان خانواده دانست، فرق روشنی میان خانوار و خانواده وجود دارد و کوشش برخی از مؤلفان آمریکایی برای یکی دانستن این دو و برداشتن شرط زوجیت شرعی (قانونی) بی‌نتیجه است.

۲-۱- جایگاه خانواده از منظر قرآن

قرآن کریم پیوند زناشویی و تشکیل خانواده را منشأ سکون، آرامش و ثبات روانی میان زن و مرد معرفی می‌کند. این آرامش، جلوه‌ای از نشانه‌های عظمت و قدرت الهی دانسته شده است؛ بدین معنا که زن و مردی که پیش از ازدواج هیچ‌گونه وابستگی عاطفی و روحی به یکدیگر ندارند، با انعقاد پیمان ازدواج به وابستگی و آرامشی ژرف دست می‌یابند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹، ص ۴۲). در

آیه ۲۱ سوره روم آمده است:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...».

این تعبیر قرآنی، نقش خانواده را به‌عنوان کانون آرامش و تقویت‌کننده پیوندهای عاطفی میان همسران برجسته می‌سازد؛ امری که در روایات نیز بر آن تأکید شده است (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۶۸).

۲-۲- جایگاه زن در خانواده از منظر روایات

در اندیشه اسلامی، خانواده نهادی مقدس است و بسیاری از رفتارهای درون‌خانوادگی در چارچوب تکلیف دینی معنا می‌یابند. بر اساس دیدگاه روایی، زن نقشی اساسی در بنیان‌گذاری، تداوم و تحکیم خانواده دارد؛ به‌گونه‌ای که اساس مهر، رأفت، عاطفه و جاذبه در فضای خانواده عمدتاً بر محور شخصیت زن شکل می‌گیرد (انصاریان، بی‌تا، ج ۸، ص ۹۵). در مقابل، مسئولیت‌هایی همچون مدیریت اقتصادی، تأمین هزینه‌ها و سرپرستی بیرونی خانواده بیشتر بر عهده مرد قرار داده شده است (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۲۱۷).

تعالیم اسلامی در آیات و روایات، نگرش دینی به ازدواج و زندگی خانوادگی را تقویت کرده و جایگاه زن را به‌عنوان رکن اصلی تربیت نسل و استمرار ساختار خانواده برجسته ساخته‌اند (نوری، ۱۳۸۹، ص ۵۴). زن در نظام خانوادگی نه‌تنها کانون عاطفی و تربیتی

خانه است، بلکه مدیریت داخلی و نظارت مسئولانه بر فضای خانواده نیز به او سپرده شده است. در روایتی از پیامبر اکرم (ص)، که امیرالمؤمنین علی (ع) آن را نقل فرموده‌اند، آمده است: «وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَ هِيَ مَسْئُولَةٌ»؛ یعنی زن نگهدارنده و ناظر محیط داخلی خانواده است و در قبال آن مسئولیت دارد (کلینی، بی تا، ج ۵، ص ۱۰۲).

در نگاه امام علی (ع)، برخی ویژگی‌هایی که برای مردان ناپسند شمرده می‌شود، برای زنان از بهترین خصلت‌ها محسوب می‌گردد. آن حضرت می‌فرماید: «خَيْرُ خِصَالِ النِّسَاءِ شِرَارُ خِصَالِ الرِّجَالِ: الزَّهْوُ وَ الْجُبْنُ وَ الْبُخْلُ»؛ یعنی «خودداری و حریم‌گیری، ترس و بخل» برای زنان امتیاز است، زیرا حریم‌گیری موجب صیانت اجتماعی، ترس موجب پرهیز از محیط‌های آسیب‌زا، و بخل به معنای رعایت اقتصاد خانواده، سبب استحکام بنیان خانوادگی می‌شود (شاملی، ۱۳۸۰، ص ۷۹).

۳- اهمیت و ضرورت خانواده

خانواده اساسی‌ترین بستر رشد، شکوفایی شخصیت و پرورش مهارت‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان است و همچون حلقه‌های پیوسته زنجیر اجتماعی، نقش بنیادینی در سلامت و اعتدالی جوامع بشری ایفا می‌کند. این نهاد بر پایه پیمان ازدواج میان زن و مرد برخوردار از بلوغ فکری و آگاهی شکل می‌گیرد و زوجین ستون‌های اصلی حیاتی‌ترین واحد اجتماعی، یعنی خانواده را تشکیل می‌دهند (میرزابیگی، ۱۳۸۹، ص ۴۱). از این رو، سلامت و سعادت جامعه به سلامت، تعادل و تعالی نظام خانواده وابسته است و این وضعیت نیز به کیفیت روابط میان زن و شوهر و ارتباط والدین با فرزندان بستگی دارد (خامنه‌ای، ۱۳۷۹، ص ۵۸).

هر چه روابط میان همسران سالم‌تر و سازنده‌تر باشد، زندگی از طراوت و شیرینی بیشتری برخوردار خواهد بود و فرزندان شاداب‌تر و موفق‌تری پرورش می‌یابند. همچنین هر قدر ارتباط والدین و فرزندان گرم‌تر و نزدیک‌تر باشد، بهداشت روانی فردی و خانوادگی تقویت می‌شود (شاملی، ۱۳۸۰، ص ۸۶). بی تردید، نخستین تجربه اجتماعی کودکان از طریق تعامل با پدر و مادر شکل می‌گیرد؛ اما بسیاری از رفتارها و الگوهای ارتباطی پیش از تولد و در دوران جنینی در وجود کودک نهادینه می‌شود، زیرا در حدود چهارماهگی، جنین توانایی دریافت و بازشناسی صدا را پیدا می‌کند و شخصیت او از طریق شنیدن کلام مادر، صوت پدر و گفت‌وگوهای میان آنان تحت تأثیر قرار می‌گیرد (مایکل، ۱۳۸۳، ص ۱۲۲).

اهمیت آموزش و آگاهی‌بخشی به خانواده از نیاز انسان‌ها به پیوند روانی و عاطفی سرچشمه می‌گیرد؛ پیوندی که ریشه در ویژگی‌های فطری دارد. تشکیل نهاد مقدس خانواده با ازدواج آغاز می‌شود و بقای آن نیازمند آرامش، ثبات و فقدان اختلال در روابط میان اعضاست. در این میان، زن نقش برجسته‌ای در ایجاد و تداوم این آرامش ایفا می‌کند و محور عاطفی و تربیتی خانواده به شمار می‌رود (انصاریان، بی تا، ج ۸، ص ۱۱۰).

با تشکیل خانواده جدید از طریق ازدواج، فرایند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل میان زن و مرد آغاز می‌شود. این تأثیرات با ورود افراد جدید به خانواده—مانند فرزندان و بستگان دو طرف—گسترش می‌یابد و شبکه‌ای از روابط پیچیده و پویا را میان اعضا ایجاد می‌کند (صافی، ۱۳۹۳، ص ۴۹). اگر خانواده را به یک مدرسه تشبیه کنیم، زن و مرد یا همان پدر و مادر به مثابه مدیران این نهاد، مسئولیت مشترکی در اداره آن دارند؛ چرا که ارزش‌ها، باورها و آرمان‌های فرزندان در دل این نهاد شکل می‌گیرد و بنیان‌های شخصیت آنان در بستر روابط خانوادگی تثبیت می‌شود (بهادر، ۱۳۹۹، ص ۹۲).

۴- نقش زن در بنیان و استحکام خانواده اسلامی

زن در اندیشه اسلامی به‌عنوان محور عاطفی و تربیتی خانواده شناخته می‌شود و نقش او در شکل‌گیری، تداوم و استحکام این نهاد مقدس نقشی بنیادین و گره‌گشاست. حضور آگاهانه و مسئولانه زن می‌تواند خانه را به محیطی سرشار از آرامش، محبت و

رشد اخلاقی بدل سازد. از منظر تعالیم اسلامی، بخش مهمی از سلامت جامعه انسانی، ریشه در کارکردهای سازنده زنان در خانواده دارد. بنابراین شناخت ابعاد گوناگون نقش زن در تحکیم بنیاد خانواده، ضرورتی علمی و اجتماعی تلقی می‌شود.

۴-۱- شوهرداری

شوهرداری امری ساده و در توان هر زنی نیست، بلکه نیازمند دانایی، ذوق، سلیقه و هوشمندی ویژه است. خداوند متعال توان گسترده‌ای به زن بخشیده و او می‌تواند با شوهرداری صحیح، فضای خانه را به محیطی آرام‌بخش و هماهنگ تبدیل کند و یا برعکس، آن را به محیطی آشفته و دشوار بدل سازد. زن قادر است شوهرش را تا اوج رشد و تعالی همراهی نماید یا موجب رکود و سقوط او شود. در روایات آمده است که «خوب شوهرداری زن، جهاد اوست و پاداش مجاهد دارد» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۲۱۲). زنان همواره علاوه بر ایفای نقش مادری و تربیت نسل، جایگاهی مهم در ایجاد آرامش و امنیت خانواده داشته‌اند؛ از این رو، بررسی نگرش آنان نسبت به عوامل تحکیم خانواده اهمیت بسیاری در مطالعات اجتماعی دارد (بهادر، ۱۳۹۹، ص ۸۷).

۴-۲- تمکین

یکی از غرایز بنیادین انسان، غریزه جنسی است و ازدواج راهی سالم برای ارضای این نیاز و جلوگیری از انحرافات اخلاقی به‌شمار می‌رود. در تعالیم اسلامی، پاسخ‌گویی به این نیاز در چارچوب خانواده برای مرد جز در موارد استثنایی ممنوع نیست و زن موظف است از امتناع بی‌دلیل یا تأخیر ناروا در این زمینه پرهیز کند (انصاریان، بی‌تا، ج ۸، ص ۱۱۸). در روایتی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: «لعن الله المسوفات...»؛ یعنی زنی که در اجابت دعوت شوهر به بستر، بهانه‌جویی کند، مشمول نکوهش الهی است (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۹۵). این تأکید نشان می‌دهد که تمکین در منظومه اخلاق خانوادگی اسلام، جایگاهی مهم دارد و مانع بروز تنش‌های درون خانوادگی می‌شود (شاملی، ۱۳۸۰، ص ۶۸).

۴-۳- جلب رضایت شوهر

نهاد خانواده در اسلام جایگاهی ویژه دارد و بستر تربیت انسانی و رشد اخلاقی است؛ از این رو، سلامت آن نیازمند رضایتمندی متقابل همسران است (میرزاییگی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۲). پرسش این است که رضایتمندی همسران از کجا آغاز می‌شود؟ و آیا در شرایط پیچیده زندگی امروز، زن می‌تواند نقش مؤثری در جلب رضایت شوهر و تقویت بنیاد خانواده داشته باشد؟ پاسخ، مثبت است. زن آگاه می‌تواند رشته محبت میان خود و شوهرش را استوارتر سازد و از تنش و ناسازگاری دوری کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹، ص ۷۶). مردی که از همسر خود رضایت دارد، خانه را مأمّن آرامش می‌بیند و کمتر به رفتارهای مخرب روی می‌آورد. رضایت شوهر عوامل گوناگونی دارد که زن با دقت می‌تواند آنها را بیابد. زن مؤمن باید همسرش را بر دیگران مقدم بداند و برای خشنودی او تلاش کند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «بهترین زنان شما آن است که اگر میان او و شوهرش کدورتی افتد، تا هنگام جلب رضایت او آرام نگیرد» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۱۴۴).

۴-۴- اطاعت زن از شوهر

زن برای آرامش بخشی به زندگی خانوادگی آفریده شده است؛ بنابراین اگر برخلاف این مسیر حرکت کند و سبب آشفتگی و رنجش شوهر شود، از مسیر طبیعی خود فاصله گرفته است (انصاریان، بی‌تا، ج ۸، ص ۱۳۶). زن آزردهنده نسبت به شوهر، در معرض

خشم الهی قرار می‌گیرد. در حدیثی از رسول اکرم (ص) آمده است: «هر زنی که همسرش را آزار دهد، همسر بهشتی او می‌گوید: او را رها کن، خداوند تو را نابود سازد...» (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۰۸).
 در روایتی دیگر به عایشه فرمودند: «هر زنی که شوهرش را با زبان خود بیازارد، خداوند زبان او را در قیامت طولانی کرده و به گردنش می‌بندد» (شاملی، ۱۳۸۰، ص ۹۹). در مقابل، زنان صالحی که شوهرانشان از آنان خشنود باشند، وعده بهشت یافته‌اند: «هر زنی که بمیرد و شوهرش از او راضی باشد، داخل بهشت می‌شود» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۱۸۰).
 نافرمانی زن از خواسته‌های به‌حق شوهر، ایجاد آشفتگی در خانه، و آزار دادن او با رفتار یا گفتار بدون تردید عملی ناپسند و موجب عواقب اخروی است (نوری، ۱۳۸۹، ص ۵۳).

۴-۵- خوش اخلاقی زن

زن موظف است در تعامل با شوهر، رفتاری سرشار از صمیمیت، نرمی و صداقت داشته باشد. پرهیز از تندی و تلخی گفتار، اساس ایجاد محیطی سالم در خانواده است (مایکل، ۱۳۸۳، ص ۱۰۹). پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «حسن الخلق یثبت المودة»؛ یعنی خوش‌خویی زمینه‌ساز محبت پایدار است (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۴۴). زن خوش‌رفتار و مهربان به راحتی می‌تواند دل همسر را به دست آورد و فضای خانه را از تنش دور سازد. امام موسی‌بن‌جعفر (ع) نیز فرموده‌اند: «جهاد زن، خوش‌رفتاری با شوهر است» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۲۳۴).

۴-۶- عفت و چشم‌پوشی از غیر

یکی از جلوه‌های مهم عفاف، پاکدامنی در نگاه و پرهیز از چشم‌چرانی است. در فرهنگ اسلامی، زنان و مردان به کنترل نگاه و پرهیز از نظرآلود توصیه شده‌اند تا زمینه افکار ناپسند در آنان شکل نگیرد (بهرامی، ۱۳۸۶، ص ۶۷). زن و مرد نامحرم باید از خیره شدن شهوت‌آلود به یکدیگر و هر نوع نگاه نادرست بپرهیزند.
 عفت در نگاه نقش سرنوشت‌سازی دارد. امام صادق (ع) می‌فرماید: «النظرة سهم من سهام ابلیس...»؛ یعنی نگاه حرام تیری مسموم از تیرهای شیطان است و ترک آن موجب تقویت ایمان می‌شود (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۲۱).

۵- مهمترین عوامل زن در استحکام خانواده

استحکام خانواده به مجموعه‌ای از عوامل روانی، اخلاقی و رفتاری وابسته است که بخش مهمی از آن به نقش زن بازمی‌گردد. زن، به‌عنوان محور عاطفی و تربیتی خانواده، با ویژگی‌هایی مانند ایمان، محبت، صبر، گذشت و آراستگی، می‌تواند پایه‌های زندگی مشترک را تقویت کند. کارکردهای مثبت زن در مدیریت روابط و ایجاد آرامش، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت خانواده و رشد فرزندان دارد. از این‌رو، بررسی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استحکام خانواده از سوی زن، ضرورتی اساسی در مطالعات خانواده محسوب می‌شود.

۵-۱- ایمان و اعتقاد زن به خداوند

تحکیم و تقویت نهاد خانواده یکی از بنیادی‌ترین راهکارهای حفظ ارزش‌های اخلاقی و دینی در جامعه به شمار می‌آید. برای دستیابی به روش‌های استوارسازی این نهاد مهم، لازم است به این نکته توجه شود که پیوند خانوادگی بر دو عنصر اساسی روانی و معنوی، یعنی ایمان به خداوند و محبت میان اعضای خانواده، استوار است. باور دینی، خاصه ایمان به خدا، نقش تعیین‌کننده‌ای

در انسجام روابط خانوادگی ایفا می‌کند؛ چرا که زندگی با افرادی که فاقد باورهای دینی‌اند و تقدس نظام خانواده را باور ندارند و تنها به ظواهر مادی و لذا لذت‌جویی می‌اندیشند، غالباً به روابطی ناپایدار، غیرقابل اعتماد و آسیب‌پذیر منتهی می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۷۹، ص ۶۴).

پس از ایمان به خداوند، محبت و دوستی یکی از مهم‌ترین عوامل استحکام بنیان خانواده و عامل اصلی آرامش روانی همسران است. زنی که در سایه باور به خداوند و اتکای معنوی به او، همراه با عشق و محبت در کنار همسر خود زندگی می‌کند، پیوند خانوادگی را به ریسمانی محکم و ناگسستنی بدل می‌سازد؛ ریسمانی که تنها مرگ می‌تواند آن را از هم بگسلد (انصاریان، بی‌تا، ج ۸، ص ۸۸).

اعتقاد به یکتاپرستی، نگرش فرد را به زندگی، جهان و انسان هدفمند، معنادار و پویا می‌سازد. فرد مؤمن، خداوند را ناظر و همراه خود می‌بیند و سعی می‌کند در تعامل با اعضای خانواده، خواست و رضایت الهی را بر رفتار و گفتار خود حاکم کند (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۴۱). این نگرش نه تنها درونی‌ترین ساختار روانی زن را تقویت می‌کند بلکه روابط خانوادگی را به سمت آرامش، همدلی و وحدت درونی سوق می‌دهد.

۵-۲- محبت به اعضای خانواده

یکی از نیازهای بنیادین انسان، نیاز به محبت و مهرورزی است. انسان در هر دوره و مرحله‌ای از حیات خود خواهان محبت دیدن است و نخستین تجربه‌های محبت‌آمیز او معمولاً در محیط خانواده شکل می‌گیرد. ازدواج به‌عنوان پیوندی مقدس، زمینه مناسبی برای ایجاد رابطه عاطفی، محبت و صمیمیت بین زن و شوهر فراهم می‌سازد. گفت‌وگو، ابراز محبت و دریافت مهر از سوی همسر، باعث ایجاد رضایت روانی و تحکیم ارتباط میان زوجین می‌شود (ماپکل، ۱۳۸۳، ص ۵۹).

اثر محبت، زمانی که به عشق و همبستگی عمیق روانی تبدیل شود، پیوند زناشویی را استوار می‌سازد و فضای خانواده را به محیطی گرم، امن و سازنده بدل می‌کند. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «وقتی مرد با محبت به همسرش بنگرد و زن نیز با مهر به شوهر خود نگاه کند، خداوند به رحمت به آنان می‌نگرد» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۱۴۹). این روایت نشان‌دهنده تأثیر عمیق روابط عاطفی در ایجاد آرامش روحی و استواری بنیان خانواده است.

محبت متقابل زن و شوهر، بستر پرورش فرزندان سالم و باعتمادبه‌نفس را نیز فراهم می‌کند. کودکانی که در محیطی سرشار از مهر رشد می‌کنند، از امنیت روانی بیشتری برخوردارند و در بزرگسالی توانایی سامان‌دهی به روابط اجتماعی و خانوادگی سالم‌تری خواهند داشت (بهادر، ۱۳۹۹، ص ۹۲).

۵-۳- صبر تحمل زن در خانواده

در روایات اهل بیت (ع) صبر و بردباری زن در برابر رفتارهای ناخوشایند یا غیرت‌ورزی گاه افراطی شوهر، یکی از برترین اعمال شمرده شده و پاداشی معادل مقام همراهی با حضرت زهرا (س) در قیامت برای آن بیان گردیده است (شاملی، ۱۳۸۰، ص ۷۶). هرچند صبر در برابر آزار یا تندی‌های احتمالی همسر، به‌ویژه در شرایط دشوار، امری طاقت‌فرسا و سخت است، اما این عمل از مهم‌ترین راه‌های تقرب به خداوند و از آموزه‌های بنیادین سبک زندگی اسلامی به شمار می‌آید.

امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرمایند: «جهاد زن، صبر بر آزار شوهر و تحمل غیرتمندی اوست» (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۸۷). بر اساس مفهوم این روایت، همان‌گونه که مردان در میدان جهاد برای خدا به مجاهدت می‌پردازند و از پاداش و مقام والایی برخوردار

می‌شوند، زنان نیز می‌توانند با تحمل و بردباری در برابر سختی‌ها و رفتارهای ناگوار همسر، به همان مراتب معنوی دست یابند (نوری، ۱۳۸۹، ص ۵۱).

این صبر نه به معنای پذیرش ظلم و تعدی، بلکه به معنای بردباری، عقلانیت، مدیریت عاطفی و حفظ آرامش در روابط خانوادگی است. بردباری زن می‌تواند بسیاری از تنش‌های ناگهانی و زمینه‌ساز آسیب را کنترل کرده و خانواده را از فروغلتیدن در بحران حفظ کند.

۵-۴- عفو و گذشت زن در خانواده

عفو و گذشت از بنیادی‌ترین عوامل پایداری زندگی زناشویی و بقای خانواده است. زن و شوهر، هر دو در معرض خطا، لغزش و سوءرفتار قرار دارند و بدون گذشت، زندگی مشترک به سرعت دچار فرسایش روانی و عاطفی خواهد شد. بنابراین زوجین باید تلاش کنند سخت‌گیری، سرزنش‌گری و کینه‌ورزی را از روابط خود دور کرده و محیطی امن و آکنده از آرامش و مدارا ایجاد کنند (میرزاییگی، ۱۳۸۹، ص ۹۵).

اسلام به‌ویژه مردان را به رعایت مهربانی و عدالت در رفتار با همسران توصیه کرده و زنان را نیز به فرو نشانیدن خشم، عفو همسر و ایجاد فضای آرام در خانواده سفارش نموده است. زنی که بتواند در برابر خشم همسر، گذشت به خرج دهد و محیط خانه را از تنش و درگیری دور نگه دارد، نقش تعیین‌کننده‌ای در رشد و تربیت فرزندان شایسته و سالم خواهد داشت (خامنه‌ای، ۱۳۷۹، ص ۷۹).

عفو و گذشت نه تنها از نظر اخلاقی پسندیده است، بلکه اساس ایجاد اعتماد متقابل میان زوجین نیز محسوب می‌شود. روابطی که در آن زن و شوهر بتوانند خطاهای یکدیگر را ببخشند و از تکرار رنجش‌ها جلوگیری کنند، به فضایی گرم و پایدار تبدیل خواهد شد. در چنین فضایی، زن و مرد به‌طور طبیعی محبوب خداوند خواهند بود، چراکه خداوند بندگان عفوگر و کظم‌کنندگان غیظ را دوست می‌دارد (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۳۳).

۵-۵- پاکیزگی و آراستگی زن

پاکیزگی و آراستگی از عوامل مؤثر در استحکام روابط خانوادگی است و زیبایی و آراستگی، افزون بر یک ویژگی ظاهری، نشانه‌ای از احترام متقابل و اهمیت دادن به رابطه زناشویی به شمار می‌رود. پیشوایان دینی نیز بر اهمیت آراستگی تأکید کرده‌اند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «خداوند دوست دارد بنده‌اش آن‌گاه که به سوی دیگران می‌رود آراسته و مرتب باشد» (حرّ عاملی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۱۷۸).

اسلام به‌ویژه بر آراستگی زنان در محیط خانواده تأکید فراوان دارد. رعایت نظافت و آراستگی، علاوه بر اینکه با میل طبیعی زنان به زیور و زیبایی هماهنگ است، نقش مهمی در آرامش، امنیت و سلامت روانی خانواده دارد (بهرامی، ۱۳۸۶، ص ۶۹). به همین دلیل مسلمانان توصیه شده‌اند که این آراستگی در محدوده خانه و در حضور همسر مورد استفاده قرار گیرد تا پیوند زناشویی تقویت شود و خانواده از انحراف‌های احتمالی دور بماند.

در سیره پیشوایان دین توجه به آراستگی در مردان نیز دیده می‌شود. نقل شده است که گروهی از مردم امام باقر (ع) را دیدند که موی خویش را رنگ زده بودند. امام در پاسخ به علت این کار فرمودند: «من همسر را دوست دارم و برای او آراسته شده‌ام» (کلینی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۲۲).

بر اساس آموزه‌های اسلامی، آراستگی تنها به معنای آرایش ظاهری یا استفاده از زیورآلات نیست. حتی اگر فردی زیبایی ظاهری چندانی نداشته باشد، می‌تواند با ظرافت، نظم، پاکیزگی و خوش‌لباسی، بر جذابیت و محبوبیت خود در زندگی زناشویی بیفزاید (مایکل، ۱۳۸۳، ص ۸۳). زن، در مقام کانون عاطفه خانواده، اگر همواره آراسته، پاکیزه و خوش‌رفتار باشد، نه تنها دل همسر را به خود جذب می‌کند، بلکه فضای خانواده را نیز برای فرزندان به محیطی خلاق، آرام و سالم تبدیل می‌سازد.

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گذشت روشن می‌شود که خانواده در اسلام اهمیت و جایگاه والایی دارد؛ اگر خانواده متعال و بانشاط باشد، می‌تواند فرزندان قوی و با اعتماد به نفس و کاردان تربیت کند و باعث پیشرفت و ترقی جامعه به سمت کمالات شود. از سوی دیگر زن نیز در خانواده اهمیت و جایگاه والایی دارد. اگر زن در زندگی خوادگی خویش با جلوه‌های همسرانه و مادرانه آرامش و نشاط را به اعضای خانواده تزریق کند این رضایتمندی خانواده را مستحکم و پر قدرت می‌کند و فرزندان مستقل، با انگیزه و صبور می‌کند. رشد اخلاقی، رشد معنوی، رشد اجتماعی، رشد و موقعیت تحصیل، رشد، رشد عاطفی و رشد جسمانی فرزندان در این شرایط به شکل متعادل صورت می‌گیرد.

زن نقش و جایگاه اساسی و مهمی در ایجاد و بهبود روابط خانوادگی دارد. مفهوم خانواده در اسلام، مؤلفه‌های خانواده نمونه و موفق و نقش زن در خانواده به همراه محور اساسی همسری، مادری، خواهری، دختری از ابعاد شخصیتی زن است. ایجاد روابط مطلوب زناشویی، عشق ورزی به همسر، خوش‌رفتاری و خوش‌گفتاری، پاکیزگی و آراستگی از تدابیر زن در ایجاد آرامش و امنیت روانی به اعضای خانواده است. ویژگی آرامش بخشی زن نیازمند اخلاق و زیبایی‌های رفتاری اوست که اهمیت زیادی در ایجاد روابط عاطفی میان زن و شوهر دارد و در حقیقت نوعی فراست و کاردانی در حس سلوک با همسر و عاملی تعیین کننده در آیین همسررداری است به طوری که می‌توان خوش‌رفتاری، خوش‌گفتاری، عشق ورزی را از مصادیق آن برشمرد.

فهرست منابع و مآخذ

- قرآن کریم

کتاب‌ها

۱. انصاریان، محمدحسین. (بی‌تا). اطاعت زن از شوهر، در: تفسیر حکیم (جلد هشتم).
۲. ابن‌بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق). (بی‌تا). من لایحضره الفقیه (جلد ۴).
۳. حرّ عاملی، محمد بن حسن. (۱۳۶۷). وسائل‌الشیعه (جلدهای ۲ و ۵). قم: مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث.
۴. خامنه‌ای، سیدمحمد. (۱۳۷۹). زن، خانواده و اسلام. تهران: کتاب نقد، شماره ۱۷.
۵. کلینی، محمد بن یعقوب. (بی‌تا). اصول کافی (جلد ۵). قم: انتشارات دارالحدیث.
۶. میرزابیگی، حسینعلی. (۱۳۸۹). خانواده سالم. قم: توسعه قلم.
۷. آراگایل، مایکل. (۱۳۸۳). روان‌شناسی شادی، ترجمه مسعود گوهری و دیگران. اصفهان: نشر جهاد دانشگاهی.

مقالات

۸. امیرحسینی، خسرو. (۱۳۹۱). «خانواده خوشبخت». عارف کامل، شماره ۸.

۹. بهادر، رقیه. (۱۳۹۹). «نقش زن در استحکام خانواده». پژوهش اسلامی، جنسیت و خانواده، سال سوم، شماره ۴.
۱۰. بهرامی، ناصر. (۱۳۸۶). «آراستگی از دیدگاه معصومان». فرهنگ کوثر، شماره ۶۹.
۱۱. خطیبی، اعظم. (۱۳۸۲). «بررسی نگرش زنان نسبت به عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده». پژوهش اصیل: فصلنامه علمی مطالعات زن و خانواده، شماره ۱۵.
۱۲. سمانچو، پاناپا. (۱۳۹۸). «جایگاه و نقش زن در آرامش خانواده». پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده، سال دوم، شماره ۳.
۱۳. شاملی، عباسعلی. (۱۳۸۰). «منزلت زن در اندیشه والای امیرالمؤمنین(ع)». مطالعات راهبردی زنان، شماره ۱۱.
۱۴. احمد، صافی. (۱۳۹۳). «خانواده متعادل و نامتعادل». تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، شماره ۱۵.
۱۵. نوری، اعظم. (۱۳۸۹). «عوامل تحکیم و استحکام خانواده». پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۶.